

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-66>

УДК 336.71

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

DIGITALIZATION OF CASHLESS PAYMENTS IN A COVID-19 PANDEMIC

Федишин Майя Пилипівнакандидат економічних наук, доцент,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0807-6814>**Вовк Марія Михайлівна**магістрантка,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1858-9912>**Fedyshyn Maiia, Vovk Mariia**

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

У статті проаналізовано процеси діджиталізації безготівкових розрахунків та вплив на них пандемії COVID-19. Визначено суть поняття, необхідність застосування безготівкових розрахунків. Проаналізовано показники ринку безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток, електронних грошей та вплив діджиталізації на їх структуру, динаміку в умовах пандемії та карантинних заходів. Підсумовано, що впровадження інновацій та сучасних технологій є головним фактором життєздатності будь-якої економічної галузі, а найбільше це стосується ринку безготівкових розрахунків. З постійним розвитком цифрових технологій головним каналом зв'язку з клієнтами стають мережа Інтернет та мобільні канали, через які забезпечуються безготівкові платежі та розрахунки. У зв'язку з такою зростаючою потребою використання безготівкових платежів та розрахунків на перший план виходять завдання застосування інноваційних рішень та постійного вдосконалення якості пропонуваного послуг.

Ключові слова: безготівкові розрахунки, пандемія COVID-19, діджиталізація, платіжна картка, електронні гроші, е-гаманець, комерційний банк.

В статье проанализированы процессы диджитализации безналичных расчетов и влияние пандемии COVID-19 на них. Определена суть понятия, необходимость применения безналичных расчетов. Проанализированы показатели рынка безналичных расчетов с использованием платежных карт и влияние диджитализации на их структуру и динамику в условиях пандемии и карантинных мероприятий. Подведено, что внедрение инноваций и современных технологий является главным фактором жизнеспособности любой экономической отрасли, а больше всего это касается рынка безналичных расчетов. С постоянным развитием цифровых технологий, главным каналом связи с клиентами становятся сеть Интернет и мобильные каналы, через которые обеспечиваются безналичные платежи и расчеты. В связи с растущей потребностью использования безналичных платежей и расчетов на первый план выходят задачи применения инновационных решений и постоянного совершенствования качества предлагаемых услуг.

Ключевые слова: безналичные расчеты, пандемия COVID-19, диджитализация, платежная карта, электронные деньги, е-кошелек, коммерческий банк.

The main objectives of the article are to study the state of development of cashless payments using electronic means of payment under the influence of the COVID-19 pandemic and to outline effective ways to increase the role of cashless payments in the digital economy. In the context of global challenges, the growth of cashless payments is one of the strategic objectives of the financial sector to ensure economic growth, because on the one hand government spending on cash flow is reduced, the effectiveness of cash flow control is improved and on the other goods, services, which in turn increases the level of consumption in the economy and, consequently, leads to GDP growth. The scientific problem describes the essence, significance, state of development of cashless payments in the context of the COVID-19 pandemic and will provide an opportunity to develop a basis for institutional measures to improve the efficiency of payment infrastructure in the digitalization of the financial sector. The following scientific methods

were used in the course of the research: theoretical generalizations – to clarify the essence of cashless payments; graphical, statistical – to characterize and determine the trends of the market of cashless payments using payment cards in a COVID-19 pandemic, their visual illustration; abstract – logical method – for formulating conclusions and generalizations. It has been proven that expanding the scope of cashless payments will promote transparency of payments and ensure the growth of the country's economy. The modern market of cashless payments using digital technologies reduces the need to use cash, accelerates the turnover of funds in the economy, reduces the cost of circulation of funds, promotes the accumulation and accumulation of funds, and under the influence of digitalization and the COVID-19 pandemic. The widespread use of cashless payments is also facilitated by the presence of an extensive infrastructure of payment system institutions, as well as the state's interest in their distribution.

Keywords: cashless payments, COVID-19 pandemic, digitalization, payment card, electronic money, e-wallet, commercial bank.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Насьогодні в загальному обсязі грошового обороту держав безготівковий оборот охоплює близько 90% всього обороту грошових коштів. Сучасний ринок безготівкових розрахунків з використанням цифрових технологій зменшує потребу у використанні готівки, прискорює оборот коштів в економіці, скорочує витрати з обігу грошових ресурсів, сприяє накопиченню і акумулюванню грошових коштів, а під впливом діджиталізації та викликів пандемії COVID-19 стрімко нарощує обороти. Широкому використанню безготівкових розрахунків також сприяє наявність розгалуженої інфраструктури установ платіжної системи, а також зацікавленість держави в їх поширенні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній економічній літературі питання сутності, проблематики організації, розвитку безготівкових розрахунків висвітлюються у працях: Бутинця Ф., Бондаренко Н., Коваленко Д. [1], Міщенко В., Савлук М., Соловей Н., Котечкова В., Вовчак О., Сухарського В., Щетиніна А., Шамової І, Матвеева В.В., Гайдаржийської О.М. [2], Метью М., Хендріксена Е., Шілінглоу Г., Перер М., Коласс Б. та ін. Питання впливу діджиталізації розрахунків вивчають Сотченко Є.В. [3], Дубина М.В., Жаворонок А.В. [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах глобальних викликів зростання обсягів безготівкових розрахунків є одним із стратегічних завдань розвитку фінансового сектору держави для забезпечення економічного зростання, бо з одного боку витрати держави на обслуговування готівкового обороту зменшуються, ефективність контролю за грошовими потоками покращується, а з іншого – знижуються витрати домогосподарств щодо купівлі товарів, послуг, а це в свою чергу підвищує рівень споживання в економіці, а отже і призводить до зростання ВВП. Наукова проблема описує

сутність, значення, стан розвитку безготівкових розрахунків в умовах пандемії COVID-19 та дасть можливість сформулювати базис для розробки заходів інституційного забезпечення підвищення ефективності роботи платіжної інфраструктури в умовах діджиталізації фінансового сектору.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головними цілями статті є вивчення стану розвитку безготівкових розрахунків з використанням електронних платіжних засобів під впливом пандемії COVID-19 та окреслення ефективних напрямів підвищення ролі безготівкових розрахунків в цифровій економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безготівкові розрахунки являють собою швидкі, безпечні та зручні для користувачів способи оплати за придбані товари та послуги. Саме тому Національний банк взяв курс на розвиток платіжної інфраструктури, підвищення ролі безготівкових платежів та розвитку cashless economy.

Відповідно до чинного вітчизняного законодавства, усі платежі на території нашої країни здійснюються у готівковій або безготівковій формах. Так, згідно статті 1087 Цивільного кодексу України: «Розрахунки за участю фізичних осіб, не пов'язані із здійсненням ними підприємницької діяльності, можуть провадитися у готівковій або в безготівковій формі за допомогою розрахункових документів у електронному або паперовому вигляді. Розрахунки між юридичними особами, а також розрахунки за участю фізичних осіб, пов'язані із здійсненням ними підприємницької діяльності, провадяться в безготівковій формі. Розрахунки між цими особами можуть провадитися також готівкою, якщо інше не встановлено законом» [5].

Згідно з Законом України «Про платіжні системи»: «безготівкові розрахунки – це перерахування коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів, а також перерахування надава-

чами платіжних послуг коштів, внесених платниками готівкою, на рахунки отримувачів» [6].

Для здійснення розрахунків у безготівковій формі та ініціювання переказу коштів з рахунку платника на рахунок отримувача використовується розрахунковий документ. Форма розрахункового документу: паперова або електронна. Електронний розрахунковий документ являє собою платіжний документ в якому інформація подана у формі електронних даних та містить відповідні реквізити; електронний розрахунковий документ бути сформований, переданий, збережений і перетворений у візуальну форму та переданий клієнтом до банку шляхом дистанційного обслуговування без необхідного відвідування клієнтом банківської установи.

Дистанційне обслуговування власного рахунку клієнт банку може здійснювати за допомогою наступних дистанційних систем: «Клієнт-банк», «Клієнт-Інтернет-банк», «інтернет банкінг» тощо.

Поширеними розрахунковими документами що забезпечують платежі і розрахунки в безготівковій формі є платіжне доручення, платіжна вимога, меморіальний орден, платіжна вимога-доручення. Відмітимо, що в умовах розвитку цифрової економіки безготівкові платежі також здійснюються через електронні платіжні засоби.

Електронні гроші являють собою такі наперед оплачені засоби платежу, що випускаються банком-емітентом для забезпечення обміну на готівкові або безготівкові кошти призначенням яких є здійснення розрахунків за товари, роботи, послуги, а також забезпечення банківських переказів між фізичними особами [8].

Розрахунки за допомогою електронних грошей здійснюються через мережу Інтернет. Таким чином, електронні гроші зберігаються на електронному пристрої та є неперсоніфікованими платіжними засобами.

Електронний платіжний інструмент розширює можливості для його держателя щодо відомостей про належні держателю кошти та можливість ініціювати їх переказ. Різновидами електронних платіжних засобів є платіжні картки та мобільні платіжні інструменти [9].

Отже, розрахунки у безготівковій формі – це такі перекази грошових коштів, що ініціюються шляхом використання електронного платіжного засобу для зарахування коштів на рахунок отримувача. Фінансовим посередником у розрахунках в безготівковій формі виступає комерційний банк, який надає послуги

своїм клієнтам – платникам та одержувачам грошових коштів. Безготівкові розрахунки відіграють ключову роль у здійсненні операцій щодо виконання зобов'язань між суб'єктами економічних та фінансових відносин.

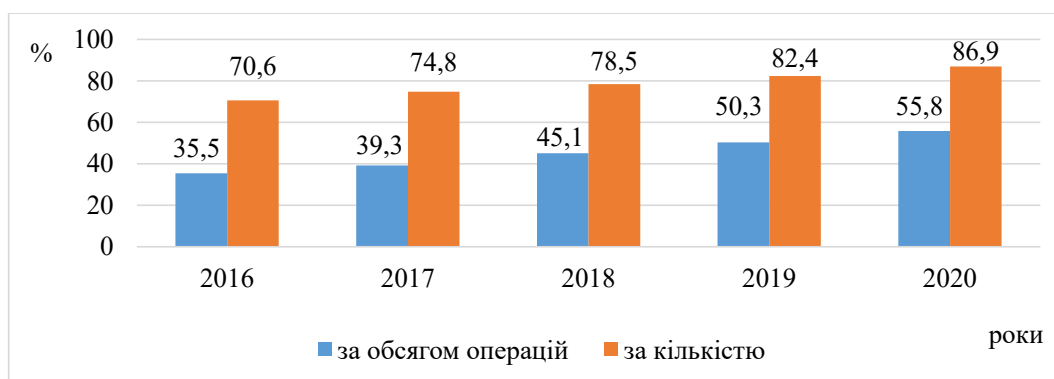
Сучасні кризові явища, що спостерігаються у світовій економіці, а саме пандемія COVID-19, стали тими регресорами, які прискорили процеси діджиталізації у різних галузях багатьох країн світу. Діджиталізація нині дає шанс хоча б частково згладити негативні наслідки впровадження нових інформаційних технологій під час подолання наслідків кризових явищ у світовій економіці. [3, с. 51–53]. Не виключенням став вітчизняний ринок безготівкових розрахунків. Отже, діджиталізація безготівкових розрахунків і платежів за допомогою цифрових технологій.

Інструментом здійснення безготівкових операцій виступає платіжна картка. Проаналізуємо операції з платіжними картками за обсягом та їх кількістю. Дані рис.1 свідчать про зростання безготівкових операцій з застосуванням платіжних карток на 4,5% у 2020 році порівняно з 2019 роком з 82,4% до 86,9% від загальної кількості, зростаюча тенденція спостерігається також і по обсягах безготівкових операцій з платіжними картками на 5,5% у 2020 році порівняно з 2019 роком.

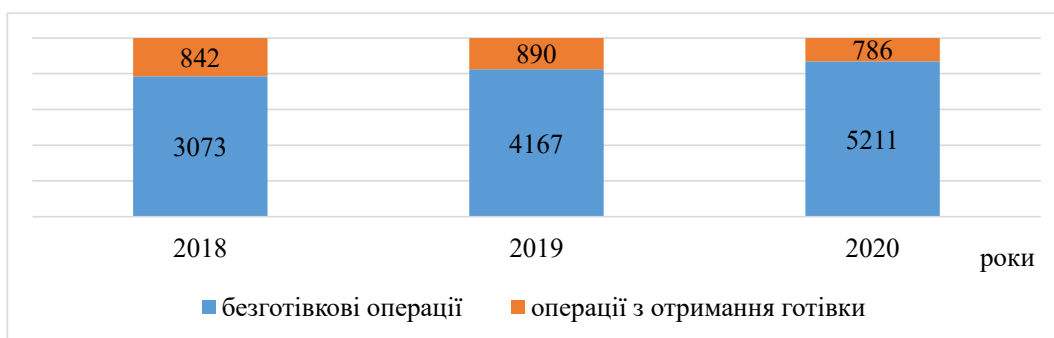
Динаміка зростання кількості безготівкових операцій із використанням платіжних карток у 2020 році, якщо порівняти з 2019 роком склала 25,1% або 5 211,2 млн шт., а їх сума збільшилася на 22,8% до 2 208,7 млрд грн.

Разом з цим, за даними НБУ: «...кількість операцій з отримання готівки із використанням платіжних карток у 2020 році проти 2019 року зменшилася на 11,7%, а сума – на 1,7%. Половина кількості безготівкових операцій з використанням платіжних карток (49,8%) здійснювалася у торговельній мережі, їхня сума становила 26,9% від усіх безготівкових операцій. Водночас більше половини цих операцій (56,8% кількості, 57,0% суми) – операції з використанням безконтактної технології оплати та NFC-технології. 42,8% від суми безготівкових операцій з використанням платіжних карток – це перекази з картки на картку, їхня кількість становила 12,6%» [10].

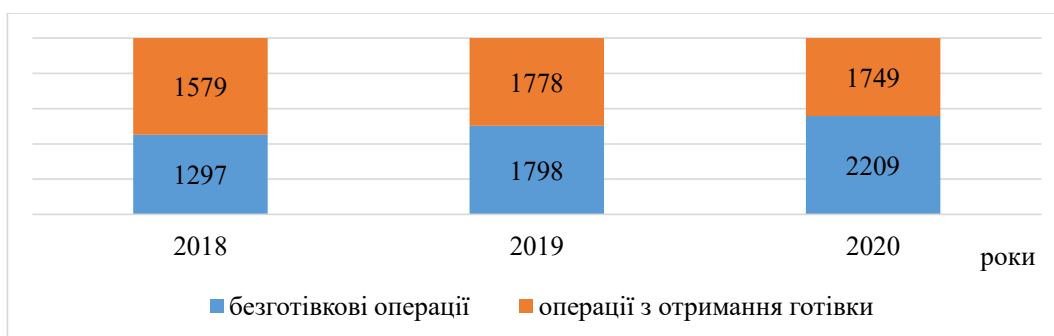
Як бачимо, у 2018 році за сумою операцій переважали операції з отримання готівки, то у 2019 та 2020 роках позитивна тенденція свідчить на користь зростання саме безготівкових операцій з використанням платіжних карток користувачами. Кількість карток, емі-

Рис. 1. Динаміка безготівкових операцій з платіжними картками за обсягом та кількістю

Рис. 2. Кількість операцій, здійснених з використанням платіжних карток, млн. шт

Рис. 3. Сума операцій, здійснених з використанням платіжних карток, млрд грн

тованих українськими банками, за підсумками 2020 року становила 73,4 млн шт., що на 6,5% більше або 4,5 млн. шт., ніж у 2019 році та на 23,6% або 14 млн шт. більше порівняно з 2018 роком.

Відмітимо, що кількість платіжних карток, які використовувалися для здійснення видаткових операцій у грудні 2020 року, становила 40,4 млн шт. або 55,1% усіх емітованих карток (рис.4).

Позитивною тенденцією 2020 року є зростання кількості безконтактних платіжних карток для здійснення безготівкових операцій. Як бачимо, за підсумками 2020 року, їх кількість збільшилася майже вдвічі – з 7,6 млн шт. до

13,2 млн шт. карток. Загалом одна третя усіх платіжних карток або 32,6%, які використовувалися в грудні в період карантину для здійснення видаткових операцій були безконтактними картками.

За даними НБУ: «Станом на 01 січня 2021 року найбільша кількість платіжних карток емітована у міжнародній платіжній системі MasterCard (47,6 млн шт., або 64,8%). Друге та третє місце за кількістю емітованих платіжних карток посідають міжнародна платіжна система VISA (25,2 млн шт., або 34,3%) та Національна платіжна система «ПРОСТІР» (0,6 млн шт., або 0,81%) [11]. Частка інших карткових систем, які здійснюють свою

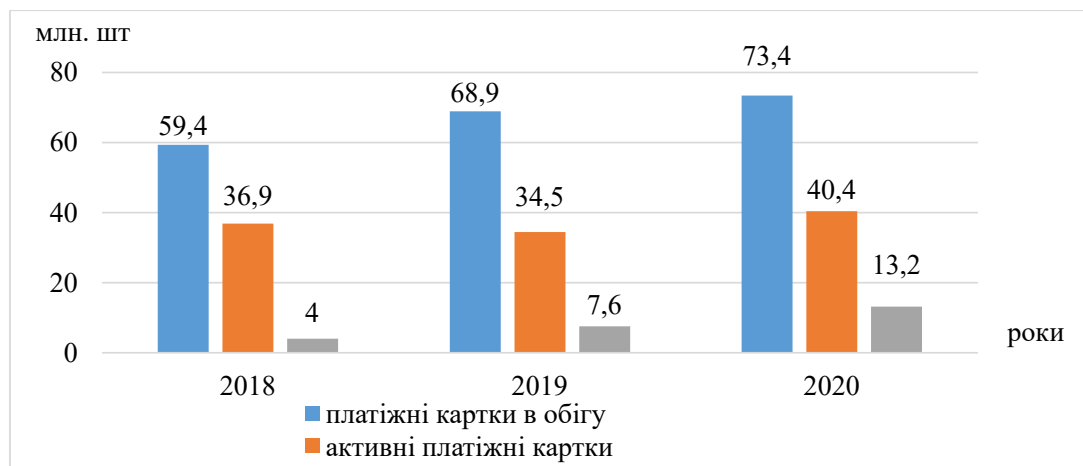

Рис. 4. Структура кількості платіжних карток, емітованих українськими банками, млн. шт.

діяльність на території України, становила у 2020 році менше 0,01%. Лідерами за емісією карток є АТ КБ «ПриватБанк» (46,8% усіх емітованих карток), АТ «Ощадбанк» (18,4%) та АТ «Універсал Банк» (6,0%) [10].

Структура безготівкових операцій з використанням платіжних карток наведена на рис. 5.

Таким чином, інфраструктура здійснення безготівкових розрахунків суттєво розширюється. Так кількість пунктів продажу, які приймають платіжні картки у 2021 році, зростає на 20% – до 356 тисяч, якщо порівнювати з першим півріччям 2020 року.

Також майже на 20% за рік зростає мережа торговельних pos-терміналів в Україні – до

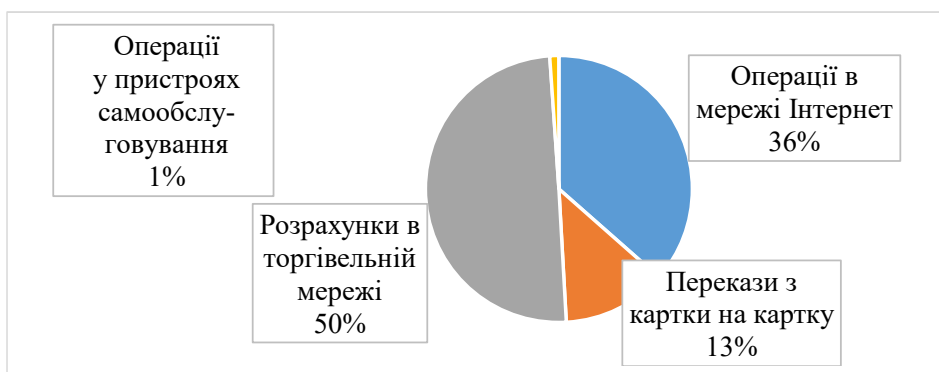

Рис. 5. Структура безготівкових операцій з використанням платіжних карток у 2020 році за кількістю

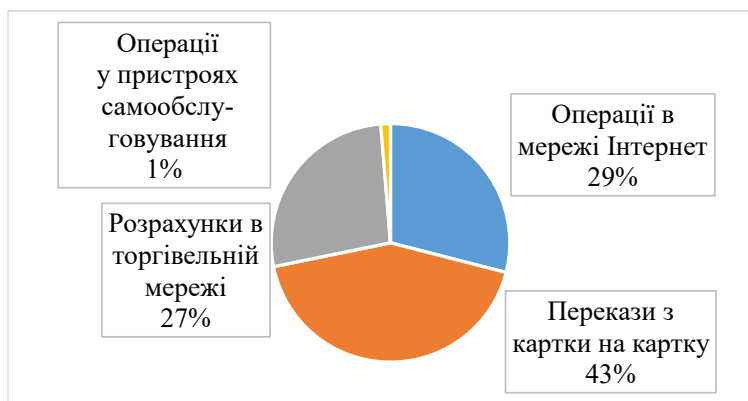

Рис. 6. Структура безготівкових операцій з використанням платіжних карток у 2020 році за сумою

406,4 тис. (у першому півріччі 2020 року – 340,6 тис.). Із них близько 90% торговельних платіжних терміналів забезпечують можливість здійснення безконтактної оплати.

Кількість платіжних терміналів (контактних та безконтактних) у розрахунку на 1 млн постійного населення України станом на 01 липня 2021 року становила близько 10 тис. шт. (рік тому, 01 липня 2020 року – 8,5 тис. шт. на 1 млн населення) [9].

Як бачимо, користувачі платіжних карток використовували їх для здійснення переказів з картки на картку, часка складає 43%, операції, що використовувалися для оплати товарів, послуг та переказів з картки на рахунки склали 29%, операції з розрахунків у торговельній мережі склали 27% та незначний 1% безготівкових операцій з використанням платіжних карток використовувався у пристроях سموобслуговування.

Ключовим показником розвитку безготівкової економіки є частка безготівкових операцій від загального обсягу операцій з платіжними картками, яка за підсумками 2018 року становила 45,1%, пі підсумками 2019 року 50,3% та 55,8 за підсумками 2020 року, що перевищує цільові показники проекту “Cashless economy” у 2020 році на 0,8 %.

Тенденції на ринку безготівкових розрахунків свідчать про зростання обсягу операцій (безготівкових та отримання готівки) з використанням платіжних карток у карантинному 2020 році, що досягла 5 997,1 млн шт., а це становить на 18,6% більше, ніж у 2019 році, а їх сума становить 3 957,3 млрд грн, що на 10,6% більше, ніж у 2019 році.

Висновки. Таким чином, розрахунки у безготівковій формі виступають сполучною ланкою, що з'єднує кожного суб'єкта господарської діяльності у системі ринкового середовища, публічними фінансами та є необхідною умовою участі у процесі виробництва, розподілу та споживання.

Безготівкові платежі є одним з основних способів розрахунків між підприємствами, організаціями та установами як в нашій країні, так і в інших країнах світу. Безготівкові розрахунки з використанням сучасних цифрових технологій дають змогу значно прискорити платіжні операції, скоротити кількість готівкових грошових коштів та частку ризику під час розрахунків покупців з постачальниками, тобто є зручними, швидкими та ефективними.

З розвитком прогресу банки намагаються переходити на випуск віртуальних або цифрових карт, так як це не тільки заощаджує кошти банку, але й дозволяє клієнтам максимально швидко почати користуватися картою за потреби. Також за допомогою карт можна виконувати величезну кількість операцій, найпоширенішою серед яких є оплата будь-яких покупок, як у звичайних магазинах, так і в мережі інтернет.

Про підвищення ролі безготівкових платежів в умовах глобальних викликів спричинених пандемією COVID-19 свідчать такі дані: безконтактно здійснено 57% операцій за сумою та за кількістю в торговельних платіжних терміналах, кожна п'ята операція в торговельних мережах відбувалася за допомогою смартфонів та інших гаджетів. У такий спосіб у 2020 році було витрачено майже 109 млрд гривень. Ці дані демонструють зміну платіжних звичок українців: власники платіжних карток почали частіше використовувати їх для невеликих покупок в магазинах чи операцій із переказу коштів, зокрема, середня сума операції переказу з картки на картку за рік зменшилася на 10,3% (до 1 444 грн); середня сума операції в платіжних терміналах (post-терміналах) – на 5%, до 229 грн.

Безготівкові розрахунки вже стали для багатьох українців звичкою, що відповідає їх сьгоднішнім потребам. Водночас це є показником і зростання рівня фінансової грамотності і довіри до платіжних інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваленко Д. Гроші та кредит: теорія і практика : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 344 с.
2. Матвеев В.В., Гайдаржийська О.М., Задорожна А.В. Дослідження теоретичних аспектів організації та здійснення безготівкових розрахунків. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 15. С. 863–866.
3. Сотченко Є.В. Діджиталізація міжнародних розрахунків в умовах кризових явищ світової економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2020. № 59–1. С. 51–61.
4. Дубина М.В., Жаворонок А.В., Федішин М.П. Формування інституційного середовища розвитку криптовалют в Україні. *Modern Economics*. 2019. № 17. С. 80–85. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V17\(2019\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V17(2019)-13)
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
6. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 року № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>

7. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 року № 2346-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>
8. Положення про електронні гроші в Україні : Постанова Правління НБУ від 04.11.2010 р. № 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10#Text>
9. Безготівкові розрахунки. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/nocash>
10. Річний звіт Національного банку України за 2020 рік. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-ukrayini-za-2020-rik>
11. Офіційний сайт Національної платіжної системи «ПРОСТІР». URL: <http://prostir.gov.ua/prostir/>

REFERENCES:

1. Kovalenko D. (2013) Groshi ta kredit: teoriya i praktika: navch. posibnik [Money and credit: theory and practice: textbook. manual]. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literaturi.
2. Matvieiev V.V., Haidarzhyska O.M., Zadorozhna A.V. (2018) Doslidzhennia teoretychnykh aspektiv orhanizatsii ta zdiisnennia bezgotivkovykh rozrakhunkiv [Research of theoretical aspects of organization and realization of non-cash settlements]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 15, 863–866.
3. Sotchenko Ye.V. (2020) Didzhytalizatsiia mizhnarodnykh rozrakhunkiv v umovakh kryzovykh yavlyshch svitovoi ekonomiky [Digitalization of international settlements in the crisis of the world economy]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, 59–1, 51–61.
4. Dubina M.V., Zhavoronok A.V., Fedyshyn M.P. (2019) Formuvannia instytutsiinoho seredovyshcha rozvytku kryptovaliut v Ukraini [Formation of the institutional environment for the development of cryptocurrencies in Ukraine]. *Modern Economics*, 17, 80–85. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V17\(2019\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V17(2019)-13)
5. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine] date: 16.01.2003 № 435-IV. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
6. Pro platizhni posluhy: Zakon Ukrainy [On payment services: Law of Ukraine] date: 30.06.2021 № 1591-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
7. Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukraini: Zakon Ukrainy [On payment systems and funds transfer in Ukraine: Law of Ukraine] date: 05.04.2001 roku № 2346-III. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>
8. Polozhennia pro elektronni hroshi v Ukraini: Postanova Pravlinnia NBU [Regulations on electronic money in Ukraine: Resolution of the NBU] Board of November 4, 2010 № 481. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10#Text>
9. Cashless payments [Bezgotivkovi rozrakhunky]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/payments/nocash>
10. Richnyi zvit Natsionalnogo banku Ukrainy za 2020 rik [Annual report of the National Bank of Ukraine for 2020]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-ukrayini-za-2020-rik>
11. Ofitsiynyi sait Natsionalnoi platizhnoi systemy «PROSTIR» [Official site of the National payment system «SPACE»]. Available at: <http://prostir.gov.ua/prostir/>